

DETERMINANTY GROMADZENIA OSZCZĘDNOŚCI PIENIĘŻNYCH PRZEZ WIEJSKIE GOSPODARSTWA DOMOWE

Monika Szafrąńska, Renata Matysik-Pejas

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

Streszczenie. Celem pracy jest charakterystyka i identyfikacja wybranych czynników determinujących skłonność wiejskich gospodarstw domowych do oszczędzania. Źródłem danych do analizy i wnioskowania były informacje uzyskane w badaniach przeprowadzonych w Małopolsce na grupie 554 gospodarstw domowych zlokalizowanych na obszarach wiejskich. Jak wynika z badań, czynnikami decydującymi o skłonności do oszczędzania są wiek, wykształcenie, wysokość i rodzaj źródła dochodu, a także liczba osób w gospodarstwie domowym. Grupą najchętniej oszczędzającą były osoby lepiej wykształcone, o wyższym poziomie wiedzy finansowej, w wieku 45–54 lat, uzyskujące dochody z pracy najemnej oraz gospodarstwa domowe, w których dochód netto na osobę w rodzinie wynosił 1501–3000 PLN. Badania ujawniły także, że znaczna część oszczędności gromadzonych przez wiejskie gospodarstwa domowe występuje w postaci gotówki (40%). Co trzecie gospodarstwo domowe zaoszczędzone środki ulokowało w banku na lokatach lub kontaktach oszczędnościowych. Popularną formą gromadzenia oszczędności był także rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy. Z kolei mniejsze znaczenie miały inwestycje w jednostki funduszy inwestycyjnych, zakup produktów ubezpieczeniowych i papierów wartościowych.

Słowa kluczowe: oszczędności, wiejskie gospodarstwa domowe

WSTĘP

Głównymi podmiotami gromadzącymi oszczędności w gospodarce są gospodarstwa domowe. Mimo iż oszczędzanie i oszczędności gospodarstw domowych to kategorie mikroekonomiczne, mają one wielorakie znaczenie makroekonomiczne [Owsiak 2002]. Po pierwsze, skumulowane oszczędności gospodarstw domowych stanowią główne i najtańsze źródło kapitału w gospodarce. Po drugie, wzrost oszczędności gospodarstw domowych zwiększa niezależność gospodarki od kapitałów zagranicznych, a w rezul-

Adres do korespondencji – Corresponding authors: Monika Szafrąńska, Renata Matysik-Pejas, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, Wydział Rolniczo-Ekonomiczny, Katedra Zarządzania i Marketingu w Agrobiznesie, Al. Mickiewicza 21, 31-120 Kraków, e-mail: mszafanska@ar.krakow.pl

tacie podnosi suwerenność ekonomiczną kraju. Po trzecie, zwiększenie oszczędności gospodarstw domowych, podnosząc zasoby kapitałowe kraju, poprawia relacje między kapitałem a pracą, co przyczynia się ostatecznie do wzrostu wydajności pracy i szybkiego rozwoju gospodarczego. Poza tym, rosące oszczędności gospodarstw domowych zwiększają międzypokoleniowe transfery majątkowe [Korenik 2003].

Wybór sposobów gromadzenia oszczędności przez gospodarstwa domowe, a także ich skłonność do oszczędzania zależą od wielu czynników o charakterze obiektywnym, jak i grupy determinant subiektywnych. Celem opracowania jest identyfikacja i charakterystyka wybranych czynników decydujących o skłonności do oszczędzania przez wiejskie gospodarstwa domowe. Zagadnienia związane z oszczędzaniem i oszczędnościami indywidualnymi są szczególnie istotne w warunkach przewyżczenia kryzysu gospodarczego, ponieważ brak oszczędności w długim okresie może wpłynąć destabilizująco na procesy wzrostu i rozwoju gospodarki.

METODYKA

W opracowaniu analizie poddano tylko oszczędności pieniężne wiejskich gospodarstw domowych. Podstawowym źródłem danych wykorzystanych do analizy i wnioskowania były informacje pierwotne pochodzące z badań własnych. Badania przeprowadzono w ramach projektu badawczego własnego „Czynniki determinujące poziom wiedzy finansowej mieszkańców obszarów wiejskich na przykładzie Małopolski”¹. Zastosowano technikę wywiadu kierowanego z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu. Badania przeprowadzono w 2010 roku, na grupie 554 losowo wybranych wiejskich gospodarstw domowych, gospodarujących w województwie małopolskim. Wywiad przeprowadzono z osobą, która zarządza finansami gospodarstwa domowego (płaci rachunki, podejmuje decyzje dotyczące usług finansowych, inwestuje). Oprócz źródeł pierwotnych, wykorzystano również źródła wtórne, jak raport z badań ilościowych przeprowadzonych przez Fundację Kronenberga oraz najnowszy raport NBP o rozwoju systemu finansowego w Polsce. Definicję wiejskiego gospodarstwa domowego przyjęto za K. Żelazną [2002]: „Wiejskie gospodarstwo domowe to gospodarstwo zlokalizowane na terenie jednostki administracyjnej typu wiejskiego (...). Do grupy wiejskich gospodarstw domowych zalicza się gospodarstwa ludności utrzymującej się głównie z pracy w rolnictwie, ludności dla której rolnictwo jest dodatkowym źródłem dochodów, osób utrzymujących się z pracy najemnej w gospodarce społecznej i nieuspołecznionej oraz osób pracujących na własny rachunek, a także emerytów i rencistów”. Głównymi kryteriami podziału populacji były płeć, wiek i wykształcenie respondentów, wielkość gospodarstwa domowego, dochód netto na osobę w gospodarstwie oraz główne źródło dochodów badanego gospodarstwa.

ISTOTA I RODZAJE OSZCZĘDNOŚCI PIENIĘŻNYCH

Oszczędność pieniężna gospodarstwa domowego jest to część dochodu do dyspozycji podmiotu, która nie została wydana za zakup dóbr i usług, czyli konsumpcję. Oszczędno-

¹Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2009–2011 jako projekt badawczy.

ści pieniężne w gospodarce rynkowej stanowią podstawową kategorię i wielkość ekonomiczną. Wielkość i struktura oszczędności gospodarstw domowych zależą od czynników o charakterze obiektywnym i subiektywnym. Oddziaływanie czynników obiektywnych wpływa bezpośrednio lub pośrednio zarówno na oszczędzających, jak i instytucje/rynki absorbujące oszczędności. Do tej grupy determinant możemy zaliczyć między innymi: poziom i tempo wzrostu PKB, poziom spożycia indywidualnego, poziom inflacji i bezrobocia, poziom zadłużenia, politykę pieniężną i fiskalną państwa oraz czynniki demograficzne (liczba ludności, liczebność gospodarstw domowych itp). Czynniki związane z decyzjami podejmowanymi przez oszczędzających to grupa determinant o charakterze subiektywnym, czyli poziom i źródła dochodu gospodarstwa domowego, realizowany model konsumpcji, stopień edukacji i kultury ekonomicznej, doświadczenia z oszczędzaniem w poprzednich okresach [Harasim 2007].

Istnieje wiele kryteriów podziału oszczędności gospodarstw domowych. Jednym z nich jest treść ekonomiczna. Na tej podstawie wyróżniamy oszczędności dobrowolne i przymusowe. Oszczędzanie dobrowolne oznacza świadomą, wolną od zewnętrznych nacisków rezygnację gospodarstwa domowego z wydatkowania części dochodów na bieżącą konsumpcję. O oszczędzaniu przymusowym mówimy wówczas, gdy rezygnacja z wydatkowania części dochodów odbywa się pod przymusem ekonomicznym (np. deficyt towarów na rynku) lub przymusem prawnym (np. obowiązkowe składki emerytalne) [Bywalec 2009].

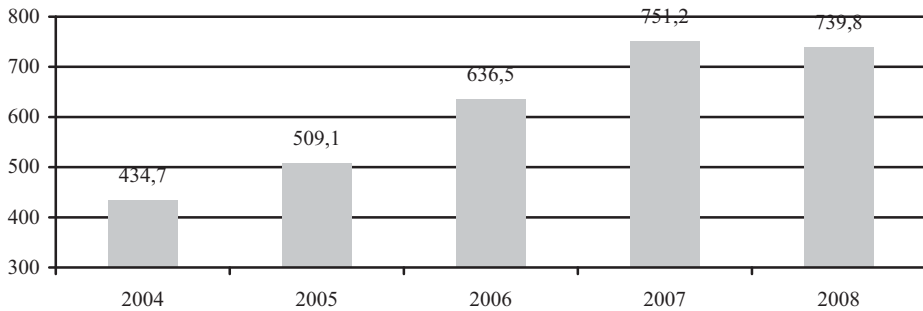
Ze względu na czas wyróżniamy oszczędności krótkoterminowe (bieżące, do 1 roku) oraz oszczędności długoterminowe (powyżej 1 roku). Jeżeli za kryterium podziału oszczędności przyjmujemy formę ich występowania, na tej podstawie wyróżnimy oszczędności gotówkowe oraz bezgotówkowe (np. depozyty bankowe, papiery wartościowe, udziały w towarzystwach powierniczych i inwestycyjnych). Kolejnym kryterium klasyfikacji oszczędności jest metoda ich gromadzenia. Wyróżniamy tutaj oszczędności gotówkowe i oszczędności zinstytucjonalizowane (pieniądze gromadzone w bankach, towarzystwach inwestycyjnych i ubezpieczeniowych).

Analizując cel gromadzenia oszczędności, możemy wyróżnić: ochronę wartości realnej pieniądza w czasie, osiąganie realnego dochodu (procentu), zakup dóbr trwałego użytku, zabezpieczenie na starość, zabezpieczenie na wypadek choroby i spekulację [Owsiak 2002].

Następnym kryterium podziału oszczędności jest ich przeznaczenie. Na tej podstawie rozróżniamy oszczędności celowe (gromadzone na zakup konkretnych dóbr lub regulację zobowiązań), a także oszczędności bez określonego przeznaczenia.

Oszczędności gospodarstw domowych obejmują aktywa finansowe (pieniężne), takie jak gotówka, depozyty gromadzone w bankach i SKOK-ach, inwestycje w papiery wartościowe oraz inne instrumenty rynku finansowego, a także aktywa niefinansowe, do których zaliczmy np. nieruchomości, dzieła sztuki, środki transportu, przedmioty codziennego użytku, wartości niematerialne i prawne [Harasim 2007].

Wartość aktywów finansowych polskich gospodarstw domowych w latach 2004–2007 wzrastała (rys. 1). Największy wzrost zaobserwowano w 2006 roku (rok poprzedni = 100, zmiana o 25%). Z kolei w 2008 roku zauważono obniżenie się wartości aktywów finansowych gospodarstw domowych o 11,4 mld PLN, a ich wartość na koniec omawianego okresu wynosiła niespełna 740 mld PLN. Powodem spadku wartości aktywów finanso-

Rys. 1. Aktywa finansowe gospodarstw domowych w Polsce w latach 2001–2008 (mld PLN)

Fig. 1. Financial assets of households in Poland in 2001–2008 (billion PLN)

Źródło: [Sobolewski, Tymoczko 2009].

Source: [Sobolewski, Tymoczko 2009].

wych były przede wszystkim zmiany wartości środków zgromadzonych w funduszach inwestycyjnych oraz akcji notowanych na giełdzie [Rozwój... 2009].

Alokacja oszczędności pomiędzy poszczególne aktywa finansowe zależy od ich atrakcyjności inwestycyjnej (oczekiwany zysk, poziom ryzyka) oraz od indywidualnych preferencji inwestycyjnych gospodarstw domowych. Dominującą pozycją w strukturze aktywów finansowych gospodarstw domowych w Polsce są depozyty bankowe. Są to popularne instrumenty finansowe, ponieważ do inwestowania w depozyty nie potrzeba specjalistycznej wiedzy. Począwszy od 2005 roku zaobserwowano systematyczny wzrost ich wartości. Najwyższą dynamikę wzrostu odnotowano w 2008 roku, kiedy wartość tej grupy aktywów wzrosła z 260,5 mld PLN w 2007 roku do 328,2 mld PLN (zmiana o 26 punktów procentowych). Dynamiczny wzrost był związany z faktem wycofywania przez gospodarstwa domowe środków z funduszy inwestycyjnych i lokowania ich w bankach. W okresie 2004–2007 zaobserwowano tendencję do zmniejszania się udziału tej kategorii aktywów w strukturze gospodarstw domowych z powodu substytucji depozytów bankowych korzystniejszymi pozabankowymi formami lokowania oszczędności (tab. 1). Trend ten został zahamowany w 2008 roku, w którym udział omawianej grupy aktywów wzrósł prawie do 44% (z 35% w 2007 r.) [Rozwój... 2009]. Produktami działającymi na podobnych zasadach są depozyty oferowane przez SKOK-i, jednak udział tej kategorii w aktywach finansowych w porównaniu do depozytów bankowych jest niewielki (w 2008 roku – 1%).

Istotną pozycją aktywów finansowych gospodarstw domowych są środki zgromadzone na rachunkach w otwartych funduszach emerytalnych. Oszczędności gromadzone w OFE mają jednak inny charakter niż pozostałe formy lokowania, ponieważ są obligatoryjne dla młodszych grup wiekowych. Ponadto, nie ma możliwości wypłacenia zgromadzonego w ramach otwartych funduszy emerytalnych kapitału przed osiągnięciem wieku emerytalnego. W całym omawianym okresie można zauważyć systematyczny wzrost ich udziału w aktywach finansowych, z poziomu 14% w 2004 roku do 19% w 2008 roku [Rozwój... 2009].

Ważnym substytutem lokat bankowych są nabywane przez gospodarstwa domowe jednostki funduszy inwestycyjnych. W latach 2004–2007 można było zaobserwować ciągły wzrost udziału tej grupy inwestycji w aktywach finansowych gospodarstw domo-

wych. Napływ środków do funduszy inwestycyjnych wynikał z bardzo dobrych wyników inwestycyjnych, dających wyższe stopy zwrotu w porównaniu lokatami bankowymi. W 2007 roku udział ten wynosił 17%. W kolejnym roku analizy zaobserwowano gwałtowne zmniejszenie się udziału tej grupy do poziomu 8%. Było to skutkiem obniżenia się rentowności tych instrumentów i sprzedaży jednostek funduszy inwestycyjnych przez gospodarstwa domowe.

Kolejnym elementem aktywów finansowych jest gotówka. Jest to najmniej efektywna forma oszczędzania. Mimo to, znaczna część gospodarstw domowych preferuje ten sposób oszczędzania. W latach 2004–2007 udział gotówki w aktywach finansowych klientów indywidualnych charakteryzował się trendem ujemnym, co było wynikiem lokowania oszczędności w opłacalnych instrumentach finansowych (tab. 1). W ostatnim roku analizy zaobserwowano wzrost udziału gotówki w aktywach do poziomu 12%. Zmiana trendu była następstwem wycofania przez klientów części zainwestowanych wcześniej w różne instrumenty finansowe środków pieniężnych z powodu nasilającego się kryzysu finansowego i problemów zagranicznych instytucji finansowych.

Alternatywną formą oszczędzania dla gospodarstw domowych są produkty rynku ubezpieczeniowego. Udział tych produktów w aktywach finansowych osób indywidualnych w okresie 2004–2007 był stabilny i wynosił 8%. Wartość inwestycji gospodarstw domowych w produkty tej kategorii w 2008 roku wzrosła do poziomu 67,8 mld PLN, osiągając 9% udziału. Zmiana spowodowana była wyższym zainteresowaniem konsumentów produktami, które gwarantują zwrot kapitału (np. ubezpieczenia na życie z gwarancją zwrotu kapitału).

Kolejną możliwością oszczędzania przez gospodarstwa domowe jest rynek papierów wartościowych. Ta forma oszczędzania wiąże się jednak ze znacznym ryzykiem inwestycyjnym z uwagi na dużą zmienność cen notowanych na giełdzie walorów. W latach 2004–2007 udział tej kategorii aktywów finansowych zwiększał się z okresu na okres, co wynikało z opłacalności tej formy inwestycji. W 2008 roku udział akcji zmniejszył się

Tabela 1. Struktura aktywów finansowych gospodarstw domowych w Polsce w latach 2001–2008 (%), wg stanów na koniec okresów

Table 1. The structure of households financial assets in Poland in 2001–2008 (%) by states at the end of periods

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008
Depozyty bankowe	48	43	37	35	44
Środki zgromadzone na rachunkach w OFE	14	17	18	19	19
Tytuły uczestnictwa funduszy inwestycyjnych	8	11	15	17	8
Tytuły uczestnictwa w UFK oraz składki oszczędnościowe ubezpieczeń na życie	8	8	8	8	9
Akcje notowane na GPW	4	5	7	8	4
Skarbowe papiery wartościowe	5	3	2	1	2
Depozyty w SKOK-ach	1	1	1	1	1
Gotówka w obiegu	12	11	11	10	12
Razem	100	100	100	100,0	100

Źródło: [Sobolewski, Tymoczko 2009].

Source: [Sobolewski, Tymoczko 2009].

o połowę w stosunku do roku wcześniejszego. Obniżenie zainteresowania ze strony gospodarstw domowych akcjami wynikało ze spadku cen akcji na GPW.

Zmiany cen akcji wpłynęły również na zainteresowanie gospodarstw domowych skarbowymi papierami wartościowymi. Począwszy od 2004 roku, możemy zaobserwować zmniejszające się znaczenie tych papierów wartościowych dla osób fizycznych, aż do 2007 roku. W kolejnym roku zauważono wzrost zainteresowania tą inwestycją, co oprócz obniżenia się cen akcji było rezultatem rosnącego wzrostu oprocentowania obligacji.

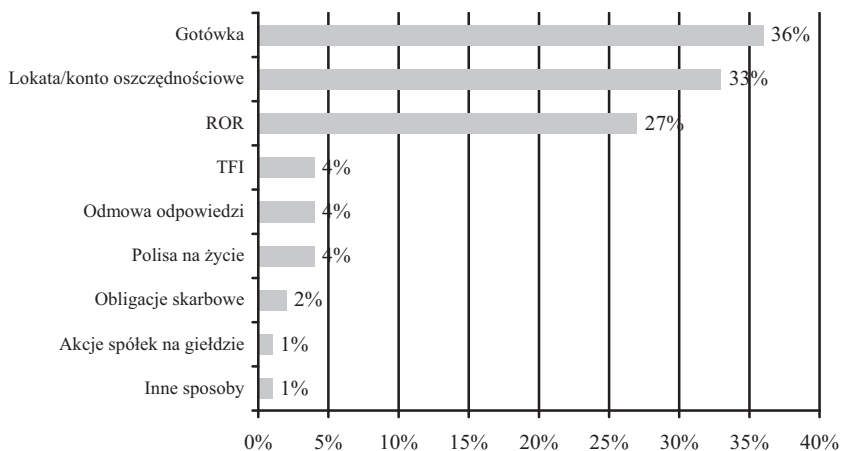
ZACHOWANIA OSZCZĘDNOŚCIOWE WIEJSKICH GOSPODRATSW DOMOWYCH

W badaniach uczestniczyło 316 kobiet oraz 237 mężczyzn. W badanej populacji dominowały osoby w wieku 25–44 lat (45%). Najliczniejszą grupę respondentów stanowiły osoby z wykształceniem średnim (44%). Prawie 1/3 analizowanych gospodarstw domowych to gospodarstwa czteroosobowe. Co czwarte gospodarstwo domowe składało się z trzech osób. Głównym źródłem dochodów była praca najemna (65%). Gospodarstwa domowe rencistów/emerytów stanowiły 18%, a rolników 17%. Miesięczny dochód netto w przeliczeniu na osobę w gospodarstwie domowym w przypadku 38% respondentów mieścił się w przedziale 501–1000 PLN. Większość osób oceniała swoją sytuację materialną jako przeciętną.

Badana grupa charakteryzowała się wysoką skłonnością do oszczędzania. Jak wynika z przeprowadzonej analizy, prawie 2/3 respondentów posiadało oszczędności. W porównaniu z wynikami badań przeprowadzonych przez Fundację Kronenberga otrzymano wartości dwa razy wyższe [Stan wiedzy finansowej Polaków 2009]. Wynika to z faktu, iż badania zostały przeprowadzone w Małopolsce, a zdaniem M. Bielickiej południe Polski cechuje się wyższą skłonnością do oszczędzania [Wójcik 2007]. Jak wynika z przeprowadzonej analizy, wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia wzrasta również skłonność do oszczędzania. W grupie osób z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym prawie 2/3 respondentów nie miało żadnych oszczędności, podczas gdy wśród badanych z wykształceniem wyższym niespełna 30% nie posiadało oszczędności. Kolejnym determinantem kształtującym postawy wobec oszczędzania jest wiek respondentów. Wyniki badań sugerują, że grupą, która oszczędza najchętniej są osoby w wieku 45–54 lat. Potwierdza to tezę przedstawioną przez E. Wójcik, że największe oszczędności gromadzone są przez gospodarstwa domowe w tym okresie życia, w którym osiągają one najwyższe dochody. Zaczynają wówczas odkładać pieniądze z myślą o emeryturze i przyszłych pokoleniach. W warunkach polskich jest to okres właśnie po 45. roku życia [Wójcik 2007]. Z analizy wynika, że najwyższą skłonność do oszczędzania wykazują gospodarstwa domowe, w których dochód na osobę w gospodarstwie wynosił 1501–3000 PLN na osobę. Na podstawie uzyskanych odpowiedzi można stwierdzić, że najwyższą skłonnością do oszczędzania cechują się gospodarstwa domowe, których głównym źródłem dochodu jest praca najemna. Z kolei najniższą, gospodarstwa utrzymujące się z zasiłków, zapomóg i pomocy finansowej od innych osób. Jest to zrozumiałe, ponieważ gospodarstwa te charakteryzują się najniższymi dochodami. O skłonności do oszczędzania decyduje również liczba osób w gospodarstwie domowym. Konsument zachowuje się inaczej, gdy występuje na rynku jako pojedyncza osoba, a inaczej jako członek wieloosobowego go-

spodarstwa, w którym decyzje finansowe podejmowane są zgodnie z potrzebami i możliwościami jednostki nadrzędnej, jaką jest rodzina. Wyniki badań potwierdzają ten fakt. Tylko 40% gospodarstw jednoosobowych deklaruje, że ma oszczędności, podczas gdy w gospodarstwach domowych wieloosobowych odsetek ten jest na poziomie 60%.

Osoby oszczędzające mogą mieć określone preferencje dotyczące formy oszczędzania (gotówkowa lub bezgotówkowa). Z przeprowadzonych badań wynika, że prawie 40% respondentów całość lub znaczną ich część trzyma w domu w przysłowiowej „skarpecie” (rys. 2). Wynika to z przyzwyczajenia Polaków do gotówki (tzw. kult gotówki), braku zaufania do instytucji finansowych, a także skłonności do posiadania pewnej rezerwy w gotówce na zaspokojenie nieprzewidzianych potrzeb. Środki pieniężne przechowywane w formie gotówki nie przynoszą posiadaczowi żadnych korzyści w postaci dochodu, z uwagi na zmiany wartości pieniądza w czasie. Lokatę w banku/SKOK-u lub konto oszczędnościowe wskazał co trzeci badany. Rezultaty te są zbieżne z wynikami otrzymanymi w badaniach prowadzonych przez Fundację Kronenberga (28% osób deklarujących posiadanie oszczędności trzyma pieniądze w banku na lokacie lub koncie oszczędnościowym). Na trzecim miejscu znalazły się oszczędności przechowywane na rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym (27%). Rachunek bieżący jest kolejną, najmniej efektywną po gotówce formą oszczędzania. Aktualnie oprocentowanie większości ROR-ów w Polsce jest niższe od poziomu inflacji. W przypadku badań Fundacji Kronenberga uzyskano wynik wyższy o 16%. Różnice wynikają z faktu, iż badana próba to gospodarstwa zlokalizowane na obszarach wiejskich, na których stan infrastruktury finansowej jest gorszy w porównaniu z terenami zurbanizowanymi, niższy w związku z tym jest również wskaźnik ubankowienia. Dla badanej próby wynosił on 60%². Kolejnymi formami oszczędza-

Rys. 2. Struktura preferencji konsumentów w zakresie form oszczędzania (wybór wielokrotny)

Fig. 2. The structure of consumer preferences concerning forms of savings (multiple choice)

Źródło: Opracowanie własne, N = 365, osoby deklarujące posiadanie oszczędności.

Source: Authors' research, N = 365, persons declaring savings.

²Definicję wskaźnika ubankowienia przyjęto za T. Koźlińskim. Porównanie wyników badań ubankowienia Polaków przeprowadzonych przez NBP w 2006 i 2009 r. NBP, Departament Systemu Płatniczego 2009, Warszawa.

nia były zakup jednostek funduszy inwestycyjnych i wykupienie polisy ubezpieczeniowej na życie (po 4%). Mniejsze znaczenie miały inwestycje w papiery wartościowe.

W badaniach uzyskano także informacje związane z postawami respondentów w zakresie oszczędzania. Prawie 1/3 osób zadeklarowała, że oszczędza tylko w sytuacji, gdy zbiera pieniądze na coś dużego lub specjalnego (najczęściej wymieniany był tu zakup samochodu lub sprzętu AGD, RTV). Były to osoby najmłodsze, mężczyźni, osoby pracujące, respondenci, których dochód na osobę w gospodarstwie domowym wynosił 1001–1500 PLN, z wykształceniem średnim. Kolejna grupa to osoby starające się regularnie oszczędzać. Taką postawą charakteryzowały się kobiety, respondenci w wieku 55–64 lat, z wykształceniem wyższym, gospodarstwa domowe o najwyższym dochodzie. Niemal ¼ badanych wskazała odpowiedź, że nie oszczędza, ponieważ nie ma wystarczających dochodów/pieniędzy na odłożenie. Były to osoby najstarsze, o najniższych dochodach, utrzymujące się z zasiłków, legitymujące się najniższym wykształceniem. Co dziesiąty respondent nie potrafił podać przyczyny dlaczego nie oszczędza lub wskazywał jako przyczynę lenistwo. Ponad 3% respondentów uważało, że nie potrzebuje oszczędzać, ponieważ jest na utrzymaniu rodziców lub ma bardzo wysokie dochody.

Istotnym czynnikiem determinującym zachowania konsumentów dotyczące oszczędzania jest poziom wiedzy o instrumentach oszczędnościowych. Wysoki poziom wiedzy w tym zakresie pozwala na wybranie najbardziej odpowiedniego produktu finansowego w danym czasie, uwzględniającego preferencje, możliwości i ograniczenia gospodarstwa domowego. Jednym z najważniejszych elementów, który należy uwzględnić przy wyborze usługi finansowej, jest ryzyko związane z ulokowaniem pieniędzy w danym produkcie. Jak wynika z analizy zachowań polskich konsumentów na rynku usług finansowych, znaczna część osób inwestujących w jednostki funduszy inwestycyjnych w latach 2006–2007 nie była „świadoma” ryzyka związanego z tym produktem. Stąd działania Komisji Nadzoru Finansowego w postaci uchwały z 3 lipca 2007 roku w sprawie komunikatu KNF odnośnie form przekazu reklamowego funduszy inwestycyjnych.

W przeprowadzonych przez autorów badaniach respondenci poproszeni byli o wskazanie, wśród wymienionych możliwości, instrumentu, który cechuje się najwyższym ryzykiem (lokata bankowa, obligacje, fundusze inwestycyjne, akcje). Jak wynika z analizy, prawie co drugi respondent wskazał prawidłową odpowiedź. Pozostałe osoby to badani, którzy wybrali opcję nie wiem (28%) lub wskazali złą odpowiedź (25%). Potwierdza to tezę, że stan wiedzy finansowej Polaków jest bardzo niski. Wynika to przede wszystkim z braku odpowiednich działań edukacyjnych, począwszy od szkoły gimnazjalnej. Wyższą wiedzą na temat ryzyka poszczególnych usług finansowych wykazali się mężczyźni, respondenci w wieku 25–44 lat, członkowie gospodarstw domowych, w których głównym źródłem dochodów jest stała praca. Ponadto zauważono, że poziom poprawnych odpowiedzi wzrastał wraz z poziomem wykształcenia respondentów (tylko 16% badanych z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym potrafiło wskazać odpowiedź poprawną, podczas gdy odsetek ten w grupie najlepiej wykształconych wynosił 62%) oraz wraz ze wzrostem dochodu netto na osobę w gospodarstwie domowym.

PODSUMOWANIE

Wielkość i struktura oszczędności gospodarstw domowych zależą od różnych czynników o charakterze obiektywnym i subiektywnym. Analiza zachowań wiejskich gospodarstw domowych w zakresie oszczędzania ujawniła, że czynnikami decydującymi o skłonności do oszczędzania są wiek, wykształcenie, wysokość i rodzaj źródła dochodu, a także liczba osób w gospodarstwie domowym. Grupą najchętniej oszczędzającą były osoby lepiej wykształcone, o wyższym poziomie wiedzy finansowej, w wieku 45–54 lat, uzyskujące dochody z pracy najemnej oraz gospodarstwa domowe, w których dochód netto na osobę w rodzinie wynosił 1501–3000 PLN.

Badania ujawniły także, że znaczna część oszczędności gromadzonych przez wiejskie gospodarstwa domowe występuje w postaci gotówki (40%). Jest to duża grupa potencjalnych klientów dla instytucji finansowych, które przy użyciu odpowiednich środków promocyjnych powinny zachęcić tę zbiorowość do korzystania z ich usług. Co trzecie gospodarstwo domowe zaoszczędzone środki ulokowało w banku na lokatach lub kontach oszczędnościowych. Popularną formą gromadzenia oszczędności był także rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy. Z kolei mniejsze znaczenie miały inwestycje w jednostki funduszy inwestycyjnych, zakup produktów ubezpieczeniowych i papierów wartościowych. Produkty alternatywne do lokat bankowych były częściej wybierane przez osoby młodsze, lepiej wykształcone oraz gospodarstwa domowe lepiej sytuowane.

Istotną przeszkodą w wykorzystaniu wielu produktów oszczędnościowych jest niski poziom wiedzy finansowej konsumentów (ponad połowa badanych nie potrafiła ocenić ryzyka związanego z konkretną usługą finansową). Przyczyn tego zjawiska jest wiele, przede wszystkim jednak brak odpowiednich, spójnych programów edukacji finansowej społeczeństwa w Polsce, obejmujących zasięgiem duże grupy odbiorców. Inicjatywy występujące aktualnie w naszym kraju to działania wybranych tylko podmiotów, jak bank centralny, inicjatywy niektórych banków komercyjnych czy instytucji *non profit*. Podjęcie działań w tym kierunku pomoże ograniczyć nadmierną konsumpcję, wydawanie pieniędzy, umożliwi prawidłową ocenę ryzyka i przyczyni się do wykształcenia pozytywnych nawyków związanych z oszczędzaniem.

PIŚMIENNICTWO

- Bywalec Cz., 2009. *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Harasim J., 2007. *Teoretyczne aspekty gromadzenia i inwestowania nadwyżek finansowych przez gospodarstwa domowe*, [w:] *Oszczędzanie i inwestowanie indywidualne w Polsce*, praca zbiorowa pod red. J. Harasim. PTE, Katowice.
- Korenik D., 2003. *Oszczędzanie indywidualne w Polsce. Produkty różnych pośredników i ich atrakcyjność*. Wyd. AE im. O. Langego, Wrocław.
- Koźliński T., 2009. *Porównanie wyników badań ubankowienia Polaków przeprowadzonych przez NBP w 2006 i 2009 r.* NBP, Departament Systemu Płatniczego, Warszawa.
- Owsiak S., 2002. *Podstawy nauki finansów*. PWE, Warszawa.

- Sobolewski P., Tymoczko Z. (red.), 2009: *Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2008 r.*, NBP, Warszawa.
- Stan wiedzy finansowej Polaków. Raport z badania ilościowego Fundacji Kronenberga. 2009. Dom Badawczy Maison, Warszawa.
- Wójcik E., 2007. Zmiany w poziomie i strukturze oszczędności w Polsce w świetle badań empirycznych, [w:] *Oszczędzanie i inwestowanie indywidualne w Polsce*, praca zbiorowa pod red. J. Harasim. PTE, Katowice.
- Żelazna K., 2002. *Zarządzanie zasobami wiejskich gospodarstw domowych*. SGGW, Warszawa.

DETERMINANTS OF ACCUMULATING MONEY SAVINGS BY RURAL HOUSEHOLDS

Abstract. The goal of the paper is an identification and characteristics of selected factors determining rural households' willingness for saving. The source of data used for the analysis and conclusions was information provided by the studies conducted in the Malopolska Region on a group of 554 households situated in rural areas. As results from the investigations, the factors determining the willingness for saving are age, education, the amount and the source of income but also the number of persons per rural household. The most willingly saving group consisted of better educated persons at the age of between 45 and 54, possessing better financial knowledge, drawing income from hired labour and the households where a net income per family member was between 1501 and 3000 PLN. The studies revealed also that rural households accumulate a considerable part of savings (40%) in cash, every third household kept saved means as bank deposits or in saving accounts. Also settlement savings accounts proved a popular form of accumulating savings, whereas, investment funds units, insurance product purchases or stock purchases were of lesser importance.

Key words: savings, rural households

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 14.07.2010